

УДК 373.2:159.922.76-056.49
DOI 10.31654/2663-4902-2021-PP-3-22-28

Пихтіна Н. П.

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
orcid.org/0000-0001-6684-436

СОРОМ'ЯЗЛИВІСТЬ У ДОШКІЛЬНИКІВ: СУТНІСТЬ, ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВІЯВУ

У статті обґрунтовано актуальність проблеми сором'язливості і замкнутості – негативних поведінкових проявів з нерізно вираженим характером, які ускладнюють формування базових компетентностей у дошкільника у мовленнєвій та соціальних сферах. Автором уточнено сутність понять сором'язливості, емоції сорому, замкнутості.

На основі вивчення й аналізу психолого-педагогічних досліджень виділено та охарактеризовано чинники сором'язливості і замкнутості у дітей: страх перед людьми та негативний досвід спілкування дитини з незнайомими людьми, відсутність соціальних навичок і впевненості у собі, домінуючий стиль виховання у сім'ї, недостатність нервово-психічного розвитку, переважання у дитини негативних емоцій, що пов'язані зі ставленням близьких дорослих до дитини.

У статті висвітлено особливості впливу існуючих типів «неправильного виховання» на виникнення сором'язливості: несприйняття, гіперопіка, тривожно-недовірливий тип виховання, «кумир» родини (еґоцентризм), що зумовлюють деструкції у вихованні і розвитку дитини. У статті зазначається, що спричинити дитячу сором'язливість може також авторитарність батьків.

Зазначено, що сором'язливість може привести до замкнутості, яка має в основі глибокі емоційні переживання і становить для людини серйозну проблему у стосунках. Автором охарактеризовано причини замкнутості: психологічні особливості дитини; складні стосунки в дитячому колективі, сім'ї; стримування емоцій; постійна незадоволеність спілкуванням чи діями когось із членів родини; недостатній прояв батьківської ніжності і любові, дефіцит уваги в сім'ї; відчуття незахищеності; перевтома, погане самопочуття.

Встановлено, що на вияв сором'язливості людей впливають умови соціального середовища. Проаналізовані вікові особливості виникнення сором'язливості: вияв сором'язливості у дошкільників у ситуаційно-діловому, позаситуаційно-пізнавальному та позаситуаційно-особистісному спілкуванні; збільшення кількості дітей, у яких з віком зростає сором'язливість; зв'язок вказаного негативного емоційного прояву зі змістом і формами спілкування у дітей.

***Ключові слова:** сором'язливість, замкнутість, негативна поведінка, емоційні відхилення, поведінкові відхилення.*

Постановка проблеми. У зв'язку з входженням України до європейського освітнього простору та, відповідно, до постійно оновлюваних вимог Базового компонента дошкільної освіти України відбувається процес реформування та гуманізація цілей і змісту дошкільної освіти. Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти, ключовим у контексті сучасних освітніх вимог є збереження дитячої субкультури, створення сприятливих умов для формування особистісної зрілості дитини, її базових якостей, повага до дитини, врахування індивідуального особистого досвіду дошкільника.

Однією із перешкод, що постає у формуванні особистості дитини у дошкільному віці, є сором'язливість і замкнутість – негативні поведінкові прояви з нерізно вираженим характером, які ускладнюють формування базових якостей у дошкільника у мовленнєвій та соціальних сферах. Тому для детального психолого-педагогічного аналізу й обрано проблему виникнення сором'язливості у дошкільників.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Результати вивчення проблеми сором'язливості у дітей представлені у роботах зарубіжних (А. Адлер, А. Баркан,

Ф. Зімбардо, К. Ізард, Р. Кеттел) та вітчизняних (О. Беляєва, О. Вахнюк, Є. Ільїн, Л. Галігузова, О. Гаспарова, Л. Краснова) дослідників.

Науковцями як умови, що можуть запобігати сором'язливості у дітей, розглядали комунікативний і соціальний розвиток дошкільників (Т. Захарова, О. Денисенко, О. Кононко, В. Куніцина, М. Савченко, І. Рогальська, О. Смирнова, В. Холмогорова).

Превентивний аспект означеної проблеми знаходимо у дослідженнях Т. Піроженко, Н. Пихтіної, О. Потапової, О. Проскурняк, В. Оржеховської, Т. Федорченко.

Метою написання статті є узагальнення досліджень щодо сутності, чинників та особливостей вияву сором'язливості саме у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. У словнику-довіднику з вікової та педагогічної психології за редакцією М. Гамезо *сором'язливість* визначається як «комплекс відчуттів незграбності, розгубленості, сорому, страху і тому подібне, що перешкоджає нормальному спілкуванню. Характерна для емоційно чутливих і самолюбних людей, що стурбовані враженням, яке вони створюють, і оцінкою, яку їм дають оточуючі. Вона з'являється в ситуаціях невідомості, невизначеності, коли немає чіткого плану власних дій і невідомі їх наслідки» [13, с. 29].

Науковці розглядають *сором'язливість* як властивість особистості, яка виникає у людини через постійні труднощі у ситуаціях міжособистісного неформального спілкування (В. Куніцина); трактують як емоційний стан, який визначається наявністю вираженого психологічного бар'єра, заважає спілкуванню і супроводжується думками про свою неповноцінність та ілюзією негативного ставлення об'єктів спілкування (К. Платонов) [10].

Ф. Зімбардо, досліджуючи психологічний аспект сором'язливості, визначав її як комплексний стан, який проявляється в різноманітних формах: легкого дискомфорту, незрозумілого страху, глибокого невроту, та розглядав сором'язливість як «душевну недугу», що калічить людину не менше, ніж найважча важка хвороба тіла [4, с. 17]. На думку науковця, фізіологічними симптомами сором'язливості є: прискорене серцебиття, підвищення пульсу, пітливість, у шлунку ніби порожнеча і почервоніння обличчя. Такі люди схильні до підвищеного самоаналізу, не можуть розповісти оточуючим про свої страхи, бажання, тим самим показати свою невпевненість. Перебуваючи у так званому «футлярі», вони не сприймають адекватно пораду, допомогу та прояви любові з боку інших, навіть якщо вони є необхідними за певних обставин [4]. Під впливом сором'язливості відбувається зниження комунікативних здібностей, виникають труднощі у комунікативній сфері особистості.

К. Ізард, розглядаючи сором'язливість як біологічно обумовлену межу, пов'язану зі збудливістю нервової системи, вважав, що сором'язливі люди відрізняються особливою чутливістю і високою збудливістю нервової системи, яка дуже вразлива до соціального стресу. Він висунув і обґрунтував теорію «вродженої сором'язливості», згідно з якою людині притаманні основні риси, що можна виявити шляхом математичного аналізу відповідей людини на відповідний опитувальник. Його припущення про те, що біологічні передумови і спадковість відіграють помітну роль у процесі формування сором'язливості, підтверджене численними експериментальними дослідженнями [5, с. 333].

Науковці біологічного напрямку вважають, що сором'язливі люди ще не оволоділи відповідними соціальними навичками, необхідними для ефективного спілкування та розглядають сором'язливість як набуту реакцію страху на соціальні стимули. Вона може виникати внаслідок таких *причин*:

1) досвіду негативного спілкування з іншими людьми в певних ситуаціях, заснованого на власних безпосередніх контактах або на спостереженні за стосунками і досвідом інших;

2) відсутності конструктивних навичок спілкування;

3) передчутті неадекватності власної поведінки і, як наслідку, постійної тривоги з приводу своїх дій у спілкуванні;

4) звички до неадекватного заниження самооцінки [4, с. 44–45].

Науковці психоаналітичного напрямку (З. Фрейд) розглядають сором'язливість як симптом, зовнішній прояв глибокого несвідомого конфлікту, незадоволених

потреб дитини, що формується внаслідок порушень гармонії між трьома складовими структури особистості: «Воно», «Я», «Над – Я» [11].

Чинники сором'язливості. Науковці вважають, що розглядати походження та причини сором'язливості необхідно з раннього дитинства, оскільки емоційність стосунків є домінуючою для немовлят. А сором'язливість як риса характеру має дуже деструктивний вплив на подальший розвиток особистості дитини у дошкільному віці.

Л. Краснова одним із основних чинників сором'язливості вважає негативний досвід спілкування дитини з незнайомими людьми. Коли немовля навчається відрізнити обличчя матері від інших осіб (іноді близько четвертого місяця життя), вона стає здатною відчувати сором'язливість. Якщо дитина часто переживає неприємні відчуття, пов'язані з незнайомими людьми, вона поступово розуміє, що зустріч з ними завжди викликає сором'язливість [8, с. 177].

Ф. Зімбардо вважає, що чинником сором'язливості є страх перед людьми, який викликає різні негативні поведінкові реакції. На його думку, сором'язливість притаманна особам через відсутність соціальних навичок та недостатню впевненість у собі [4, с. 22].

Чинниками сором'язливості, на думку Ф. Зімбардо та Л. Красної, є: фактор народження, домінуючий стиль виховання в сім'ї, чутливість до чужої сором'язливості, особливості нервово-психічного розвитку [4; 8].

Посилаючись на результати досліджень фахівців у галузі медичної психології, Ф. Зімбардо зазначає, що первістки потребують більшого схвалення та заохочення з боку батьків, ніж їх молодші брати та сестри. У дітей, що першими з'явилися у сім'ї, недостатньо розвинені навички спілкування через недостатність прикладу для наслідування. Науковці наголошують на гендерній перевазі у прояві сором'язливості: дівчатка більш сором'язливі, ніж хлопчики, дівчатка-первістки більш сором'язливі, ніж їх однолітки – молодші діти в родині [4, с. 64].

Відомо, що переживання негативних емоцій дитиною найчастіше пов'язане з близькими дорослими і є наслідком їх ставлення до дій дитини, що мають негативний чи позитивний характер [14, с. 31].

Науковці наголошують на існуванні тісного зв'язку між типом виховання дитини й особливостями її психічного розвитку. Найчастіше виділяють такі типи «неправильного виховання», що зумовлюють деструкції у вихованні і розвитку дитини: несприйняття, гіперопіка, тривожно-недовірливий тип виховання, «кумир» родини (егоцентрик). Розглянемо їх детальніше.

Несприйняття – тип виховання, що перешкоджає встановленню щирого контакту між батьками й дітьми. Причинами цього явища можуть бути: небажана чи неочікувана стать дитини, незапланована дитина тощо.

Гіперопіка – тип виховання, за якого батьки надто «правильно» виховують дитину, програмують кожний її крок. У зв'язку з цим дитина змушена хронічно стримувати свої емоційні реакції й бажання та протестувати проти такого становища, демонструючи агресивність або набуваючи сором'язливості та замкнутості.

Тривожно-недовірливий тип виховання зустрічається у ситуаціях виховання єдиної дитини в родині. Нею опікуються надмірно, що призводить до розвитку нерішучості, боязкості та невпевненості в собі.

«Кумир» родини (егоцентрик) – неправильний тип виховання, за якого оточуючі дорослі і батьки постійно демонструють дитині, що вона сенс життя родини. За таких умов діти виростають з емоційними порушеннями полярних типів: агресивність / сором'язливість [1, с. 35]

О. Атемасова вважає, що авторитарність батьків теж може породити дитячу сором'язливість. Постійні рекомендації батьків, як потрібно поводитися дітям, формують їх невпевненість у собі, неактивність [2].

І. Рогальська вважає, що для батьків сором'язлива дитина є ідеальною: вона боязка, слухняна, мовчазна, ні в чому не суперечить, схожа на пластилін, який можна м'яти, як хочеш і коли хочеш, щоб щось виліпити чи зруйнувати те, що було [12].

Як правило, батьки від народження підкреслюють свою перевагу над дитиною, оскільки вона ще несамостійна, а отже, безпомічна, незахищена. Із часом у дитини

формується викривлене бачення власних можливостей, вона вважає себе нездідною, потворною через те, що нічого не вміє чи робить не так.

Дитина все частіше починає сумніватися у собі, приписує собі ярлик неповноцінності, відчуває себе «гідким каченям». В ній накопичується критична маса негативних емоцій, що готова прорватися назовні, але дитина ховається за сором'язливістю, як засіб особистісної оборони [11, с. 659].

На перший погляд сором'язливість пріоритетна риса інтровертів (людей, спрямованих на свій внутрішній світ, які не потребують численних зовнішніх контактів, воліють бути на самоті).

Але, як не дивно, існують і сором'язливі екстраверти – люди, спрямовані назовні, що прагнуть спілкування й численних контактів – це холерики й сангвініки. Серед них зустрічаються внутрішньо сором'язливі. Через риси свого темпераменту (наполегливість, рішучість, сміливість, оптимізм) їм вдається боротися з внутрішньою сором'язливістю. А навіть якщо це не вдається, то зовні вони мають вигляд досить розкутих. Звичайно, це варте їм певних емоційних витрат.

На думку Є. Ільїна, у сором'язливих людей часто самосвідомість спрямована на отримання вражень і соціальних оцінок. За його оцінкою, сором'язливість найбільше була виражена у осіб, схильних до демократичного стилю керівництва: найчастіше цей стиль притаманний особам з типологічними особливостями прояву властивостей нервової системи, зазначеними вище [6, с. 360].

Ф. Зімбардо та П. Пілконіс довели, що сором'язливі володіють меншою екстравертованістю, меншим контролем над своєю поведінкою в ситуаціях соціальної взаємодії і більше стурбовані взаєминами з оточенням, ніж не сором'язливі люди [4].

На думку Л. Краснової, презирство, глузування з боку інших чи себе самого може активізувати сором'язливість. Відчуття того, що людина або якісь її риси неадекватні, недоречні або непристойні, – передумова переживання сором'язливості. Воно, як правило, починається з раптового й інтенсивного посилення усвідомлення свого Я. Це усвідомлення настільки домінує в свідомості, що когнітивні процеси різко гальмуються, приводячи до відсутності думок і збільшення ймовірності помилок [8].

Сором'язливість викликають ситуації, до яких людина чутлива: до емоцій, установок, думок і дій інших. На психологічному рівні сором'язливість може викликатися *ситуацією, яка фокусує увагу на «Я»* або на деяких його аспектах, які виявляються «невідповідними». Будь-яке переживання, яке створює у людини відчуття недоречного саморозкриття, може викликати сором'язливість [8].

Для виникнення сором'язливості важливу роль відіграє *емоція сорому у соціальних стосунках дитини з оточуючими людьми*. Різні автори дають різні визначення цьому поняттю, але спільним для них є завжди присутня загальна ознака – емоція сорому. Відмінності стосуються в основному різноманітних соціальних аспектів, що зумовили цей складний феномен і допомагають глибше зрозуміти його сутність. Основою для будь-якого переживання сорому є відчуття беззахисності у ситуації соціальної взаємодії. Мова йде про своєрідну уразливість «Я», або «Его», під час взаємодії. Це почуття змушує боязкого індивіда шукати способи ухилення від контактів, що його турбують [4, с. 204].

Згідно з висновками науковців, сором'язливість межує з замкнутістю, яка, як правило, є її ускладненням. А. Луговська відносить замкнутість до неагресивних рис характеру, тобто таких, які не виражають відкритої ворожості до людей, однак справляють враження похмурої самоізоляції. Замкнута людина, яка нікому не завдає шкоди, а просто віддаляється від суспільства, уникає будь-яких контактів, і їй не вдається співпрацювати. Форми, в яких проявляються замкнутість і самоізоляція, різноманітні. Люди, замкнувшись у собі, мало говорять або взагалі зберігають мовчання, намагаються не дивитися іншим людям в очі, а коли до них звертаються, не проявляють належної уваги. Навіть у найпростіших соціальних взаєминах вони виявляють деяку холодність, яка відчужує їх від інших людей, – холодність у вчинках і манері триматися, потискати руки, в тоні їхнього голосу, у тому, як вони вітаються або відмовляються вітатися з іншими [9].

Науковці, тривалий час вивчаючи синдром замкнутості прийшли до висновку, що вона має в основі глибокі емоційні переживання і становить для людини серйозну проблему у стосунках [4, с. 28].

А. Луговська розглядає такі *причини замкнутості*:

- психологічні особливості дитини, витонченість її душевної організації, багатство внутрішнього світу;
- суперечка з друзями, нерозумінням однолітків у дитячому колективі;
- соціально-виховна ситуація єдиної дитини у сім'ї;
- дефіцит спілкування й уваги в сім'ї;
- стримування емоцій та почуттів;
- постійна незадоволеність спілкуванням чи діями когось із членів родини;
- відчуття незахищеності;
- перевагою, нездужання;
- недостатній прояв батьківської ніжності і любові [8; 9; 11].

Особливості вияву сором'язливості у дошкільників. Фахівці з дитячої психології радять розглядати сором'язливість у термінах соціального програмування: умови соціального середовища багатьох з нас роблять сором'язливими [3; 13].

Дитяча сором'язливість зникає, коли в дитини з'являється досвід у встановленні контактів, тобто це тимчасове явище. Л. Галігузовою виявлені вікові особливості виникнення сором'язливості, а саме:

- у молодших дошкільників сором'язливість проявлялась у ситуаційно-діловому і позаситуаційно-пізнавальному спілкуванні;
- на 5–6 році життя кількість дітей, що проявляли сором'язливість, підвищувалося у різних формах спілкування і до 7 років поступово скорочувалася;
- з віком збільшувалась кількість дітей, що виявляли сором'язливість у різних формах спілкування (ситуаційно-ділове, позаситуаційно-пізнавальне, позаситуаційно-особистісне спілкування);
- вираження сором'язливості пов'язане із змістом тієї чи іншої форми спілкування, а саме тих, які знаходились на стадії становлення. У 5 річних дітей відбувалося збільшення прояву у ситуації позаситуаційно-пізнавальному спілкуванні і позаситуаційно-особистісному [3, с. 33].

Висновки. Таким чином, дошкільний вік є сенситивним періодом для формування особистості дитини. Однак саме у цей час виникають різноманітні негативні поведінкові та емоційні прояви, зокрема, сором'язливість та замкнутість. Сором'язливість має соціальну та вроджену природу. Її зумовлюють такі чинники: пренатальні проблеми й ускладнення, домінуючий стиль виховання в сім'ї, чутливість до чужої сором'язливості, особливості нервово-психічної розвитку. Замкнутість переважно розвивається у соціальному середовищі та зумовлена ускладненими стосунками в сім'ї, негативним ставленням до дитини її членів.

Література

1. Атемасова О. Проблеми розвитку та корекція емоційної сфери старших дошкільників: алгоритми вирішення нетипових дитячих проблем. Харків: Ранок, 2010. 176 с.
2. Атемасова О. Сором'язлива дитина. URL: <http://prooostir.com/soromyazlyva-dytyna/>
3. Галігузова Л. Н. Психологический анализ феномена детской застенчивости. *Вопросы психологии*. 2000. № 5. С. 28–38. URL: <http://www.childpsy.ru/lib/articles/id/23819.php>
4. Зимбардо Ф. Застенчивость / пер. с англ. Москва: Педагогика, 1991. 208 с.
5. Изард К. Психология эмоций. Санкт-Петербург; Москва; Харьков; Минск: Питер, 2006. 464 с.
6. Ильин Е. П. Эмоции и чувства. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 752 с: ил. (Серия «Мастера психологии»).
7. Іщенко І. М. Теоретичні підходи до вивчення феномену сором'язливості. *Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету*: збірник наукових праць звітно-наукової конференції викладачів університету за 2013 рік (4–6 лютого 2014 року) / укл. Г. І. Волинка, О. В. Уваркіна, О. П. Ємельянова. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. С. 129–131.

8. Краснова Л. Психосоциальные функции застенчивости. *Вестник Адыгейского государственного университета*. 2006. № 1. С. 177–179.
9. Луговская А. Причины замкнутости. URL: <http://www.psylist.net/pedagog/00196.htm>
10. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий: учеб. пособие для учеб. заведений проф. тех. образования. Москва: Высш. шк., 1984. 174 с.
11. Ребенок и семья: хрестоматия: учеб. пособие по детской и возрастной психологии / ред.-сост. Д. Я. Райгородский. Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2002. 736 с. (Психология семейных отношений).
12. Рогальська І. П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному віці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук. 13.00.05. Луганськ. 2009.
13. Словарь-справочник по возрастной и педагогической психологии: словарь / под ред. М. В. Гамезо. Москва: Педагогическое общество России, 2001. 128 с.
14. Титаренко Т. М. Такие разные дети. Киев: Рад. шк., 1989. 144 с.

References

1. Ateamasova, O. (2010). *Problemy rozvytku ta korektsiia emotsiinoi sfery starshykh doshkilnykiv: alhorytmy vyrishennia netyповykh dytiachykh problem* [Problems of development and correction of the emotional sphere of older preschoolers: algorithms for solving atypical children's problems]. Kharkiv: Ranok [in Ukraine].
2. Ateamasova, O. *Soromiazlyva dytyna* [Shy child]. URL: <http://prooostir.com/soromyazlyva-dytyna> [in Ukraine].
3. Halyhuzova, L. N. (2000). Psykholohycheskyi analiz fenomena detskoï zastenchyvosty [Psychological analysis of the phenomenon of shyness in children]. *Voprosy psykholohyy – Psychology issues*, 5. 28–38. URL: <http://www.childpsy.ru/lib/articles/id/23819.php> [in Russian].
4. Zymbardo, F. (1991). *Zastenchyvost* [Shyness]. (Trans.). Moskva: Pedahohyka [in Russian].
5. Yzard, K. (2006). *Psykholohyia emotsyi* [The psychology of emotions]. Sankt-Peterburh; Moskva; Kharkov; Mynsk: Pyter [in Russian].
6. Ylyn, E. P. (2001). *Emotsyy y chuvstva*. Sankt-Pyterburh: Pyter [in Russian].
7. Ishchenko, I. M. (2014). Teoretychni pidkhody do vyvchennia fenomenu soromiazlyvosti [Theoretical approaches to the study of the phenomenon of shyness]. *Yednist navchannia i naukovykh doslidzhen – holovnyi pryntsyf universytetu – The unity of teaching and research is the main principle of the university* / H.I. Volynka, O.V. Uvarkina, & O.P. Yemelianova (Ed.). Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukraine].
8. Krasnova, L. (2006). Psykhosotsyalnye funktsyy zastenchyvosty [The psychosocial function of shyness]. *Vestnyk Adyheiskoho hosudarstvennoho unyversyteta – Bulletin of the Adyghe State University*, 1. 177–179 [in Russian].
9. Luhovskaia, A. *Prychyny zamknutosty* [Reasons for isolation]. URL: <http://www.psylist.net/pedagog/00196.htm> [in Russian].
10. Platonov, K. K. (1984). *Kratkyi slovar systemy psykholohycheskykh poniatyi* [A Brief Dictionary of the System of Psychological Concepts]. Moskva: Vyssh. shk. [in Russian].
11. Raihorodskiy, D. Ya. (Eds.). (2002). *Rebenok y semia* [Child and family]. Samara: Yzdatelskiy Dom «BAKhRAKh-M» [in Russian].
12. Rohalska, I. P. (2009). Teoretyko-metodychni zasady sotsializatsii osobystosti u doshkilnomu vitsi [Theoretical and methodological principles of socialization of the individual in preschool age]. *Extended abstract of Doctor's*. Luhansk [in Ukraine].
13. Hamezo M. V. (Eds.). (2001). *Slovar-spravochnyk po vozrastnoi y pedahohycheskoi psykholohyy* [Dictionary-reference book on developmental and educational psychology]. Moskva: Pedahohycheskoe obshchestvo Rossyy [in Russian].
14. Tytarenko, T. M. (1989). *Takye raznee dety* [Such different children]. Kyev: Rad. shk. [in Ukraine].

Pykhtina N.

candidate of Pedagogical Sciences (PhD),
 a Docent of the Department of Preschool Education
 Nizhyn Mykola Gogol State University
 orcid.org/0000-0001-6684-436

PRESCHOOLERS' SHYNESS: THE ESSENCE, REASONS FOR THE OCCURRENCE AND PECULIARITIES OF MANIFESTATION

The subject matter of this article is preschoolers' shyness: the essence of this concept, triggers for shyness and peculiarities of its manifestation. The article aims at the analysis of the problem of shyness and reserve, described as negative behavioral manifestations with a subtle character, which complicate the formation of basic preschooler competencies in the speech and social spheres. Thus the concepts of shyness, the emotion of shyness and reserve are identified in the article.

On the basis of study and analysis of psychological and pedagogical literature it is singled out and characterized reasons for children shyness and reserve: fear of people and negative experience of communication with strangers, lack of social skills and self-confidence, the dominant style of upbringing in families, neuropsychological development defects, overwhelming quantity of negative emotions that is connected with the relation of close adults to the child.

It is underlined the connection between children shyness occurrence and «wrong upbringing» in the article. It is noted that the existent types of the «wrong upbringing» have a particular impact on children shyness and cause difficulties in the upbringing and development of a child. They are rejection, hyper protection, anxious and distrustful type of upbringing, «idol" of the family (egocentric). Moreover, parents' authoritarian way of behavior may be the reason of shyness occurrence.

It is stated that shyness may transform into reserve which is based on deep emotional feelings and is a big problem for a person's relations. It is characterized the reasons for reserve: psychological peculiarities of a child; complicated relationships with other children, family; restraint of emotions; constant dissatisfaction with the communication or actions of a family member; insufficient manifestation of parental tenderness and love, lack of attention in the family; feeling of insecure; fatigue, malaise.

It is found that social environment has also influence on shyness manifestation. Thus some age peculiarities of shyness occurrence in different forms of children's communication are analyzed in the article.

Key words: shyness, reserve, negative behavior, emotional deviations, behavioral deviations.